

МІСТОБУДУВАННЯ, РАЙОННЕ ПЛАНУВАННЯ, ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА

УДК 711

Т. М. Мазур, Є. І. Король
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра містобудування

ПРОБЛЕМИ МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ МІСТ-КУРОРТІВ ЛЬВІВЩИНИ

© Мазур Т. М., Король Є. І., 2017

Розглянуто комплекс питань містобудівного розвитку історично сформованих курортних міст Львівської області, визначено принципи їх функціонально-планувальної та архітектурно-просторової реорганізації, представлено висновки та рекомендації стосовно цієї проблематики.

Ключові слова: природні лікувальні ресурси, санаторно-курортні комплекси, курортні міста, принципи містобудівного розвитку.

Постановка проблеми

Львівська область володіє значним курортно-рекреаційним потенціалом. Природне середовище Львівщини з її ландшафтним розмаїттям, сприятливим кліматом, лісовими масивами Розточчя і Карпат, потужними лікувальними ресурсами – запасами мінеральних вод, озокериту, лікувальних багн, створює найсприятливіші передумови для успішного розвитку санаторно-курортної справи. Завдяки ефективній економічній та містобудівній політиці лікувально-оздоровча галузь може зайняти одне з провідних місць у структурі господарського комплексу регіону.

Щораз більша потреба населення в курортному лікуванні і відпочинку вимагають опрацювання стратегій розвитку і вдосконалення архітектурно-ландшафтного середовища курортних поселень Львівщини, деякі з яких внаслідок складної соціально-економічної і політичної ситуації в країні, опинились у стані занепаду і стагнації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню та оцінці лікувально-оздоровчих та туристично-рекреаційних ресурсів нашого регіону присвячені праці М. Долішнього, Л. Гриніва, В. Кравціва, М. Нудельмана, В. Мацоли, К. Ткаченко; питання історії виникнення і формування курортних поселень на західних теренах України висвітлені в роботах В. Барчевські, Г. Гонсьоровські, Ю. Дітля, М. Зеленевські, С. Левіцькі; принципи функціонально-планувальної, архітектурно-просторової та ландшафтної організації курортно-рекреаційних зон і населених місць розглянуто в працях Т. Панченко, І. Родічкіна, Ю. Хромова, В. Стаускаса, Б. Посацького, Я. Тараса, М. Габреля, Х. Харчук.

Мета статті

Визначити основні проблеми сучасного стану міст-курортів Львівської області і сформулювати напрямки їхньої просторової реорганізації і перспективного розвитку, спрямованих на покращення умов лікування і оздоровлення курортників та проживання місцевого населення.

Виклад основного матеріалу

Усі сучасні курорти Львівщини (Немирів, Шкло, Великий Любін, Розділ, Сасів, Трускавець, Моршин) мають давню історичну традицію (рис. 1). Вони виникли на основі невеликих поселень міського типу біля джерел лікувальних вод, які почали науково досліджуватись в Європі в кінці XVIII ст. Вже в першій половині XIX ст. на Прикарпатті було відкрито значну кількість джерел цілющих мінеральних

вод, що стало поштовхом швидкого формування курортних містечок. Забудова таких курортних поселень відбувалась у руслі характерних для XIX ст. – першої половини XX ст. тенденцій розвитку курортів Центральної Європи, оскільки Галичина на той час була найбільшою провінцією Австро-Угорської імперії, а в 1919–1939 роках входила до складу Польщі. В галицьких містечках, розташованих поблизу природних лікувальних ресурсів, з'являються численні об'єкти курортної забудови: вілли-пансіонати, курортні готелі, ресторани, будинки і споруди лікувального призначення – лазні, інгаляторії, прогулянкові галереї, надкаптажні споруди, будівництво яких велось відповідно з регіональними архітектурно-містобудівельними традиціями і в тісному взаємозв'язку з природним ландшафтом місцевості. Центральне місце серед курортної забудови займала велика рекреаційно-паркова зона, реалізуючи в розплануванні курортних поселень концепцію “міста-саду” (рис. 2).

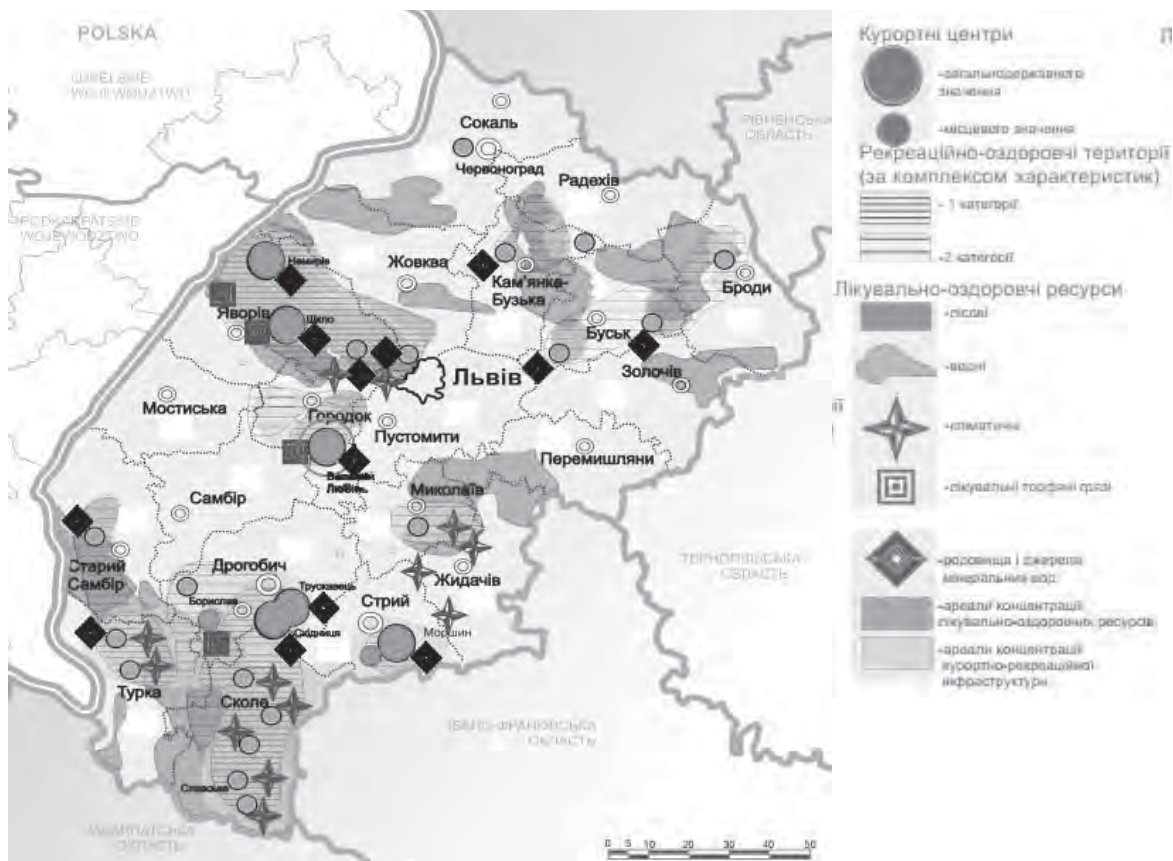

Рис. 1. Лікувально-оздоровчі ресурси і міста-курорти Львівської області

Рис. 2 Курортний парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва XIX ст. в центральній частині міста-курорту Трускавець

У другій половині XIX ст. курорти Галичини збагатились численними санаторіями і лічницями, серед яких було багато висококомфортабельних закладів. Споруджені в цей період мережі залізничних комунікацій, вокзалів і станцій стали новим стимулом інтенсивного розвитку курортних міст Прикарпаття, а деякі з них такі як Трускавець і Любін Великий отримали загальноєвропейське визнання. В радянський період (1960–1990) розвиток міст-курортів Львівщини відбувався шляхом будівництва потужних санаторно-курортних комплексів багатоповерхової забудови. Деякі з них були перетворені не тільки у провідні бальнеологічні центри України, але і отримали статус здравниць всесоюзного значення, куди щороку на лікування приїздили десятки тисяч осіб. Радянська курортна забудова радикально змінила просторовий масштаб планування і архітектурного середовища історично-сформованих курортних містечок (рис. 3).

Рис. 3. Місто Трускавець: диспропорції між історичною курортною забудовою і великогабаритною курортною забудовою другої половини XX ст.

За часів незалежності складні політичні та соціально-економічні перетворення в Україні та зміни у структурах власності негативно позначились на лікувальних та організаційно-господарських можливостях курортів Львівщини, більшість з яких, окрім Трускавця і Моршина стали занепадати і потребують стратегій їхнього містобудівного відродження.

Місто-курорт – це складне містобудівне утворення, що неперервно видозмінюється. Планувальна структура історично-сформованих курортних поселень, як правило, відзначається серйозними недоліками у функціональному зонуванні території, організації транспортно-пішохідних зв'язків, забезпеченні інженерно-технічним оснащенням та вираженими просторовими диспропорціями між історичним архітектурним середовищем і великогабаритною курортною забудовою другої половини XX ст. Відповідно, вона має бути достатньо гнучкою, щоб враховувати

необхідні соціальні і технічні зміни на різних етапах її формування. В умовах реконструкції переосмислення планувальної структури повинно мати новаторський характер, передбачаючи впровадження прогресивних містобудівних ідей та усунення історично складених протиріч.

Відродження занедбаних курортних містечок Львівщини пов'язане не тільки з потребами оновлення і розбудови існуючої санаторно-курортної інфраструктури. Оскільки у таких містечках лікувально-оздоровча функція домінує, в них гостро постала проблема забезпечення місцевих мешканців місцями праці та пошуку додаткових чинників містобудівного розвитку таких поселень. Лише великомасштабними санаторно-курортними комплексами ця проблема не вирішується. У цьому контексті доцільно повернутись до самого змісту поняття “курорт”, яке за час свого існування пройшло певну історичну еволюцію.

Протягом XIX і на початку XX ст. поняття “курорт” “охоплювало всю систему закладів, як санаторно-курортного лікування, так і відпочинку та туризму”, виступаючи “інтегрованим поняттям стосовно всієї галузі” [1, с. 13]. У 60–70 роках XX ст. внаслідок інтенсивного розвитку систем суспільного розподілу праці та галузевої спеціалізації санаторно-курортне лікування, туризм і рекреація виділяються як окремі сфери суспільної діяльності. На сьогодні знову відбувається повернення до інтеграції на основі принципу компліментарності, тобто взаємодоповнення цих споріднених функцій, що є ефективнішими з позицій соціально-економічного розвитку населених пунктів (рис. 4).

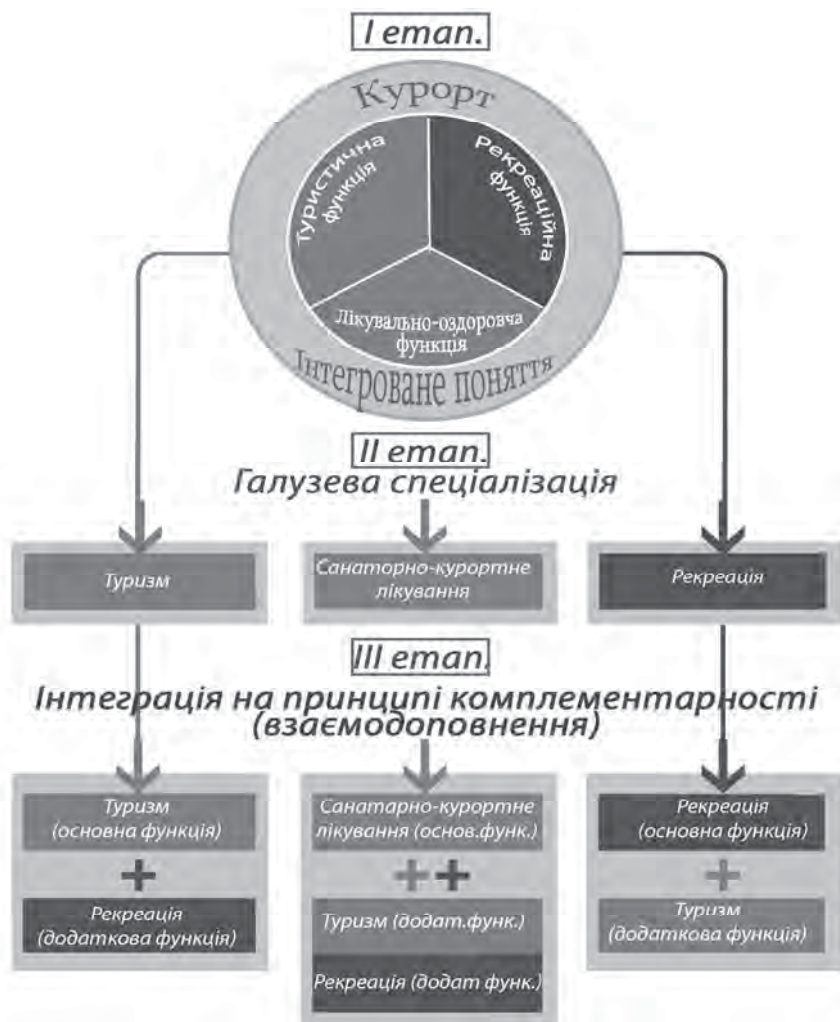

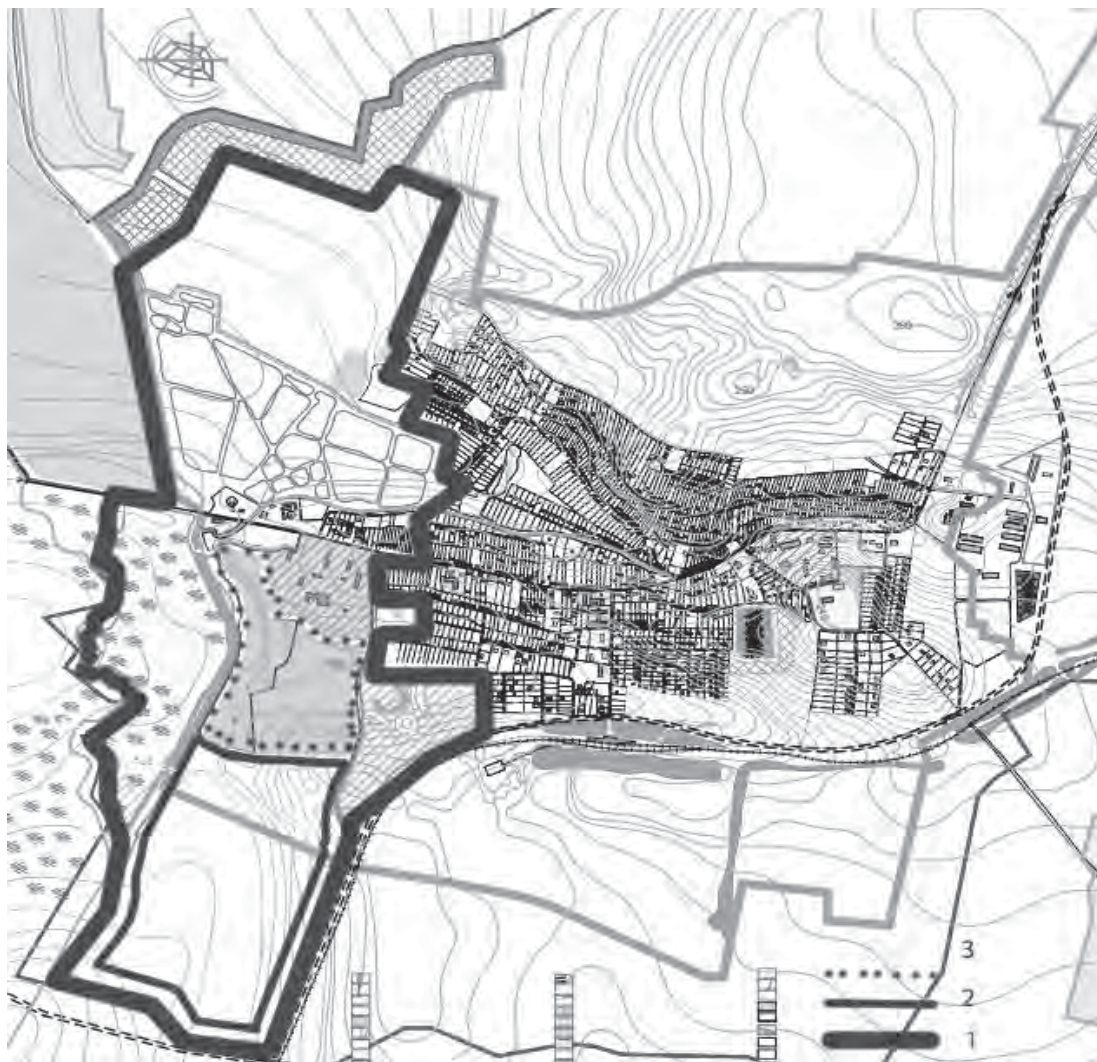
Рис. 4. Етапи еволюції змісту поняття “курорт” (модель)

Лікування в санаторно-курортних закладах має широкий спектр послуг і не обмежується суто лікувальними та лікувально-профілактичними процедурами. Воно охоплює багато інших

відпочинкових послуг: це прогулянки, фізкультурно-оздоровчі заняття, екскурсії місцями історико-культурної спадщини. В цьому сенсі принцип компліментарності, як поєднання функції лікування, відпочинку і туризму, є дуже органічним для курортних містечок. Його реалізація не лише покращує умови перебування на санаторно-курортному лікуванні, але й приваблюватиме до таких містечок просто відпочивальників та стане поштовхом формування і розбудови різноманітної туристично-рекреаційної інфраструктури.

Міста-курорти Львівщини, розташовані в межах унікальних природно-територіальних комплексів Розточчя і Карпат, на територіях із найвищою в Україні локалізацією пам'яток історико-культурної спадщини, мають усі передумови для впровадження цього принципу в опрацьованні генеральних планів розвитку таких містечок.

При цьому паралельні туристично-рекреаційні функції та їхню інфраструктуру доцільно формувати на основі різних видів колективної (орендної, акціонерної, кооперативної) і приватної власності (індивідуальної, сімейної), незалежно від чинних санаторно-курортних об'єктів і структур. Це мережі приватних туристичних готелів і пансіонатів, різних форм "біфункціонального житла" і закладів обслуговування відпочивальників, що повністю відповідає історичній містобудівній традиції та архітектурно-просторовому масштабу невеликих курортних поселень, сприятиме їхньому економічному розвитку і стримуватиме міграцію молоді до великих міст (рис. 5).

*Рис. 5. Пропозиції розвитку рекреації в міст-курорті Великий Любінь
1 – межа курортно-рекреаційної зони міста; 2 – межа проектованої рекреаційної зони;
3 – межа курортної зони*

Для міст курортів Львівщини суттєвим залишається питання оптимізації транспортно-пішохідних зв'язків у їхній планувальній структурі. Зокрема обмеження транспортного руху в межах курортних зон і виведення транспортного транзиту за межі населених пунктів. Пішохідні зв'язки, пов'язуючи курортну і житлові зони, заклади культурно-побутового обслуговування, рекреаційні території, парки і лісопарки, найістотніше впливають на планування і розкриття архітектурного образу міста курорту загалом. Відповідно, їх доцільно формувати у тісному взаємозв'язку із всією системою ландшафтно-рекреаційних територій міста.

Ефективна організація лікувального процесу ставить високі вимоги до ландшафтно-просторової організації, рівня облаштування і благоустрою курортних поселень. Це потребує цілого комплексу заходів щодо приведення всіх ландшафтно-рекреаційних територій до якісно кращого стану з метою їх подальшого ефективного використання та формування належного естетичного вигляду курортного середовища. Насамперед, реконструкції історичних курортних парків – пам'яток садово-паркового мистецтва на основі ґрунтовних історико-архітектурних і дендрологічних розвідок та інвентаризації зелених насаджень. Важливим також є збільшення площі зелених насаджень і розширення функціонального змісту ландшафтно-рекреаційних територій. Специфіка функціонування курортів полягає в тому, що у сферу курортного використання включається весь природно-рекреаційний комплекс: не тільки курортні парки, але і приміські ліси, ландшафтні коридори водних артерій, пляжі, сільськогосподарські та інші угіддя.

Розвиток зелених насаджень не тільки підвищує комфортність середовища для відпочинку, але і сприятливо впливає на екологічну ситуацію та збереження природного ландшафту (режим рік і водойм, гідромінеральних ресурсів). А екологічна ситуація в місцях локалізації курортних поселень Львівської області не однозначна. Курорти Немирів, Шкло, Розділ розташовані поблизу родовищ видобутку сірки у Яворові та Новому Роздолі. На курортах Трускавець, Моршин, Великий Любін, Немирів високі показники автотранспортного забруднення атмосфери, оскільки поруч проходять автошляхи. Значний рівень забруднення деяких рік, що протікають на території курортних поселень. Насамперед, загрозлива ситуація склалась у районі Великого Любена (річка Верещиця) і Трускавця (річка Слониця). Охороні природного середовища і санітарному стану міст-курортів необхідно приділити особливу увагу. Визначити зони і засоби охорони цінного природного ландшафту передусім поблизу розташування лікувальних ресурсів. Звернути увагу на освоєння самовиливних джерел мінеральних вод з метою їх раціональнішого використання. Важливо опрацювати заходи відновлення природного режиму функціонування малих річок і водотоків та забезпечити створення ефективних систем інженерно-технічного оснащення (каналізування) міських територій.

Висновки

Реконструкцію та містобудівний розвиток історично-сформованих міст-курортів Львівщини доцільно переорієнтувати від монофункціонального санаторно-лікувального використання на рекреаційну поліфункціональність, яка є більш життєпридатною до соціально-економічних змін у суспільстві. Розширення видів і форм рекреації необхідно впровадити відповідно до ресурсного потенціалу конкретної місцевості. Важливо також створити сприятливі економічно-правові та організаційні умови для залучення приватного сектора в сферу надання рекреаційних послуг.

Питання про масштаби нового будівництва треба вирішувати на основі раціонального використання наявних природних лікувально-рекреаційних ресурсів, архітектурно-містобудівних традицій та збереження цілісності архітектурно-ландшафтного середовища.

1. Панченко Т. Ф. *Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура [Монографія]* / Т. Ф. Панченко. – К.: Логос, 2009. – 176 с. 2. Панченко Т. *Методика територіально-просторової організації систем туризму регіонального рівня* / Т. Панченко // *Досвід*

та перспективи розвитку міст України. Методичні аспекти міського та регіонального планування: зб. наук. праць. – Вип. 5 / відп. ред. Ю. М. Білоконь. – К.: Ін-т “Діпромісто”, 2003. – С. 50–57. 3. Білоконь Ю. М. Управління розвитком територій (планувальні аспекти) / Ю. М. Білоконь ; за ред. І. О. Фоміна. – К. : Укрархбудінформ, 2002. – 148 с. 4. Бегей О. І. Культурно-пізнавальний туризм та його значення для розвитку малих міст Західних областей України / О. І. Бегей // Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб. наук. праць / редкол.: І. О. Бочан та ін. – Львів : Вид-во ЛІЕТ. – 2011. – Вип. 36. – С. 209–214. 5. Мазур Т. М. Урбаністична концепція формування туристичної інфраструктури (на прикладі Бродівського, Буського та Золочівського районів Львівської області) / Т. М. Мазур, Т. Я. Савка // Вісник Нац. ун-т “Львівська політехніка”, “Архітектура”. – 2008. – № 632. – Львів: Вид-во Львівської політехніки. – С. 174–180. 6. Борщук М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія / М. Борщук. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – 288 с. 7. Карпатський рекреаційний комплекс // Долишній М. И., Нудельман М. С., Ткаченко К. К. и др. – К.: Наукова думка, 1984. – 148 с. 8. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. – 259 с. 9. Кравців В. С. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель, М. В. Копач. – Чернівці: Прут, 1995. – 72 с. 10. Харчук Х. Р. Містобудівний розвиток Трускавця періоду ХІХ – першої половини ХХ ст. / Х. Р. Харчук // Сборник научных трудов одесской государственной академии строительства и архитектуры. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. Архитектурное наследие и дизайн. – Одесса: Астропринт, 2003. – Вип. № 4. – С. 102–109.

T. Mazur, E. Korol

Lviv Polytechnic National University,
Department of City planning

THIS ARTICLE ANALYSIS A RANGE OF ISSUES OF URBAN DEVELOPMENT IN RESORT TOWNS OF LVIV REGION

© Mazur T., Korol E., 2017

It also describes the principles of their functional, planning, and architectural reorganization, and presents findings and recommendations on this topic.

All modern resorts in Lviv region (Nemyriv, Shklo, Velykiy Lubin, Rozdil, Sasiy, Truskavets, Morshyn) have a long historical tradition. They emerged from small settlements around healing springs, which began to be explored in Europe in the late XVIIIth century. A large number of healing mineral springs have been discovered in Subcarpathia already in the first half of the XIX century. This created a demand to set up a lot of resort towns. Among those, Truskavets and Velykiy Lubin have been well-recognized across Europe at the end of the XIX century. During Soviet period (1960–1990 years) large public sanatoriums have been built and small resort towns of Lviv region turned into major Ukrainian touristic centers.

Ukraine becoming independent, difficult political and economic transformations affected the medical and economic potential of resorts in the region. Most of them started to decline and now require effective strategies for urban regeneration.

Optimization of transport and pedestrian links in their planning structure continues to be important for the resort towns in Lviv region. In particular, limit of traffic within the resort areas and withdrawal of transit transport outside the towns. Pedestrian connections, institutions of cultural and community services, recreational territories, and parks, have the strongest impact on the planning of the city and revealing of its

architectural image in general. Accordingly, resort towns should be planned in deep interconnection with the whole system of landscape and recreational territories of the town.

Effective medical treatment sets high requirements for the landscape and spatial organization of the resort towns and demands a whole range of measures to bring the recreational areas to a far better aesthetic appearance and efficient functionality. First of all, it is needed to reconstruct the historic resort parks on the basis of historical, architectural and dendrological studies. It is also important to enlarge the green areas and expand the functionality of landscape and recreational areas.

The authors of the article propose to disregard the monofunctional health-therapeutic use of these territories and refocus them on the recreational multifunctionality on the basis of private businesses. This approach is far more consistent with current socio- economic changes of society. The resort towns of Lviv region are located within unique landscapes of Roztochia and Carpathians on the territory with the highest level of localization of historic and cultural monuments. Therefore, there are truly favorable conditions for the implementation of the principle of recreational multifunctionality when working over master plans of these cities.

Key words: natural healing resources, sanatoriums and health resorts, resort towns, principles of urban development.